

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES VIEŠOJOJE ĮSTAIGOJE ANTAVILIŲ PENSIONATE

2015-02-09 Nr. 2014/1-60(32)

Vilnius

I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTA PATIKRINIMĄ

1. Lietuvos Respublikos Seimui 2013-12-03 įstatymu Nr. XII-630 ratifikavus Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą Fakultatyvų protokolą ir priėmus Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo (toliau vadinama – LRSKĮ) pakeitimus, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriams buvo pavesta vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose nuolat jose lankantis (2014-01-01 įsigaliojusios LRSKĮ 3 ir 19¹ straipsnių nuostatos), Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga tapo nacionaline kankinimų prevencijos institucija.

Vykdydami nacionalinę kankinimų prevenciją, Seimo kontrolieriai naudojami plačiais įgaliojimais: jie turi teisę pasirinkti, kokias laisvės apribojimo vietas aplankyti ir kokius asmenis apklausti, patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir visas jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra. Be to, Seimo kontrolieriai turi teisę kalbėtis be liudininukų su asmenimis, kurių laisvė apribota, taip pat apklausti bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos, laisvės apribojimo vietų patikrinimus atlikti kartu su pasirinktais ekspertais. Patikrinimai organizuojami į bet kurią vietą, kurioje asmenų laisvė yra arba gali būti apribota, t. y. policijos komisariato areštines, įkalinimo, globos, psichiatrijos, užkrečiamųjų ligų gydymo, užsieniečių laikymo ar apgyvendinimo ir kitas įstaigas.

2. Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas Augustinas Normantas, vykdydamas nacionalinę kankinimų prevenciją, pavedė patarėjams Juriui Taminskui, Kristinai Brazevič ir vyriausiajai specialistei Deimantei Karužienei atlikti patikrinimą dėl gyvenimo viešojoje įstaigoje Antavilių pensionate (toliau vadinama – įstaiga) sąlygų ir žmogaus teisių joje padėties. Taip pat patikrinime dalyvavo Jungtinių Tautų prevencijos prieš kankinimą komiteto pakomitečio narė Mari Amos (toliau – ekspertė) bei biuro vyriausioji specialistė Milda Balčiūnaitė ir Seimo kontrolierių įstaigos viešųjų ryšių specialistas Vytautas Valentinavičius. Šis patikrinimas buvo atliekamas 2014 m. lapkričio mėn. 5 dieną.

Antavilių pensionatas – tai stacionari globos įstaiga, skirta gyventi pensinio amžiaus žmonėms su didelių specialiųjų poreikių lygiu ar turintiems negalią, kuriems reikalinga globa ir slauga bei kurie negali gyventi savarankiškai. Įstaigoje teikiamos ilgalaikės socialinės globos paslaugos: apgyvendinimas, maitinimas, sveikatos priežiūros paslaugos (slauga), asmens higienos, laisvalaikio organizavimo, informavimo, darbinių įgūdžių ugdymo ir kt. paslaugos. Pasak

direktorius, daugelis įstaigos gyventojų – nejudantys, jiems reikalinga nuolatinė slauga, todėl įstaigą būtų tiksliau pavadinti slaugos namais.

Patikrinimo metu buvo bendrauta su įstaigos administracija, darbuotojais bei jos gyventojais. Taip pat buvo apžiūrėti asmenų gyvenamieji kambariai, virtuvės, užsiėmimų ir kitos patalpos.

II. AKTUALŪS TEISĖS AKTAI IR STANDARTAI

4. Pagrindiniai teisės aktai, taikytini atliekant patikrinimą globos įstaigoje:

4.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;

4.2. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (toliau vadinama – Konvencija);

4.3. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas;

4.4. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas;

4.5. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas;

4.6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-08-22 nutarimas Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“;

4.7. Socialinės globos normų aprašo 4 priedas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 „Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ (toliau vadinama – Aprašas), reglamentuojantis socialinės globos teikimo suaugusiems asmenims su negalia, senyvo amžiaus asmenims principus ir charakteristikas bei privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos ilgalaikės, trumpalaikės socialinės globos kokybės reikalavimus;

4.8. Lietuvos higienos norma HN 125:2011 „Suaugusių asmenų stacionarios socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011-02-10 įsakymu Nr. V-133 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 125:2011 „Suaugusių asmenų stacionarios socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo“, nustatanti suaugusių asmenų stacionarių socialinės globos įstaigų pagrindinius įrengimo reikalavimus, įskaitant ir maitinimo organizavimą.

5. Pažymėtina, jog, vertinant, kaip elgiamasi su asmenimis, kuriems apribota laisvė, ir jų laikymo sąlygas, svarbu atsižvelgti ir taikyti ne tik nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus, bet ir kompetentingų bei plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijas.

Europos regiono valstybėse kankinimų prevenciją jau 25-eri metai vykdančias Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminančią elgesį ir baudimą (toliau vadinama – CPT) įdiegė ir taiko elgesio su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, standartus¹ (toliau vadinama – CPT standartai). CPT, laisvės apribojimo (atėmimo) vietose atlikęs patikrinimus dėl elgesio su juose esančiais, laikomais asmenimis, konkrečioms valstybėms pateikia savo rekomendacijas, kaip užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ir baudimui. CPT nustatyti standartai įtvirtina visuotinai pripažintus ir taikomus žmogaus teisių apsaugos standartus, kuriuos valstybės taip pat pripažįsta ir gera valia vykdo, atsižvelgia ir laikosi.

III. TIKRINAMOS SRITYS IR NUSTATYTOS APLINKYBĖS

6. Patikrinimas atliktas vertinant žmogaus teisių apsaugos ir kankinimų prevencijos aspektu svarbiausius klausimus, atsižvelgiant į šios ataskaitos II skyriuje nurodytus teisės aktus bei

¹ [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013].

CPT standartus, taip pat CPT ataskaitose apie Lietuvoje atliktus patikrinimus pateiktas rekomendacijas bei patikrinime dalyvavusios ekspertės pastabas.

7. Per šį patikrinimą buvo užfiksuoti trūkumai, dėl kurių galimi gyventojų žmogaus teisių pažeidimai, susiję su: a) gyventojų saugumu; b) gyventojų privatumu; c) gyvenamąja aplinka ir d) informacijos sklaida gyventojams.

7.1 Dėl gyventojų saugumo

7.1.1. Patikrinimo metu atliktus faktinį žmogaus teisių užtikrinimo vertinimą vietoje, nustatyti trūkumai, susiję su gyventojų saugumo užtikrinimu:

7.1.1.1. pagalbos kvietimo sistema įrengta tik ketvirtajame įstaigos korpuse. Įstaigoje gyventojams turi būti užtikrintos tokios sąlygos, kurios prisidėtų prie galimybės jiems saugiai jaustis. Siekiant užtikrinti visapusę asmenų teisių apsaugą bei tinkamas gyvenimo sąlygas, įstaigos gyventojams turi būti sudaroma galimybė bet kuriuo metu, esant poreikiui, pasinaudoti pagalbos kvietimo sistema ir gauti būtinąją bei tuo metu reikalingą pagalbą.

Pagal Aprašo 4 priedo 12.7. p. (žr. ataskaitos 4.7. p.), „Asmens saugumas jo gyvenamajame kambaryje užtikrintas nepažeidžiant jo privatumo ir orumo. [...] Gyvenamuosiuose kambariuose, higienos kambariuose pagal galimybes yra įvesta pagalbos kvietimo sistema“, o pagal 16.10. p., „Asmeniui užtikrinta galimybė greitai (neišeinant iš savo gyvenamojo kambario) išsikviesti personalą, jeigu to reikalauja jo sveikatos būklė“ (citatų kalba čia ir toliau netaisyta).

7.1.1.2. dauguma darbuotojų ir gyventojų nurodė, kad teoriškai yra supažindinti su veiksmiais, kurių turėtų imtis, jeigu įstaigoje kiltų gaisras, tačiau praktikoje tiksliai nežinotų kaip reikėtų elgtis, kad įvyktų saugi evakuacija.

Pagal Aprašo 4 priedo 16.3 p., „Asmeniui užtikrinama kiek įmanoma saugi aplinka. Socialinės globos namų gyvenamosiose ir bendro naudojimo patalpose yra įrengta gaisro aptikimo ir signalizavimo sistema“.

Ši Aprašo norma yra interpretuojama plačiai, kadangi saugumas negali būti apribotas tik techninėmis priemonėmis, svarbu, jog, įvykus nelaimėi, suveikus gaisro aptikimo ir signalizavimo sistemai, tiek darbuotojai, tiek gyventojai žinotų kaip elgtis ir galimo gaisro atveju spėtų laiku evakuotis. Ilgalaikės socialinės globos įstaigose plačiąja prasme turi būti užtikrinama tinkama gaisrinė sauga.

7.2. Dėl gyventojų privatumo

7.2.1. Patikrinimo metu atliktus faktinį žmogaus teisių užtikrinimo vertinimą vietoje, nustatyti trūkumai, susiję su gyventojų privatumo užtikrinimu:

7.2.1.1. apiprausiant Alzheimerio liga sergančius gyventojus nenaudojamos širmos;

7.2.1.2. apklaustų gyventojų teigimu, darbuotojai ne visuomet pasibeldžia prieš įeidami į gyvenamąsias patalpas;

7.2.1.3. įstaigos darbuotojams išgirdus gyventojų privačius pokalbius telefonu, jie jų klausosi.

Pagal Konvencijos 3 str., vienas svarbiausių joje įtvirtintų principų yra pagarbos asmens prigimtiniam orumui, savarankiškumui, įskaitant laisvę rinktis, ir nepriklausomumui.

Pagal Aprašo 4 priedo 12.7 p., „Asmens saugumas jo gyvenamajame kambaryje užtikrintas nepažeidžiant jo privatumo ir orumo. Socialinės globos įstaigos personalas į asmens gyvenamąjį kambarį įeina tik pasibeldęs, asmuo negali būti užrakinamas savo gyvenamajame kambaryje“; pagal Aprašo 4 priedo 17.4 p., „Asmeniui jo gyvenamojoje aplinkoje kiek įmanoma yra užtikrinamas privatumas“; pagal Aprašo 4 priedo 17.8 p., „Esant asmens pageidavimui arba poreikiui, asmens gyvenamajame kambaryje sudaryta privati erdvė, atskirta širma.“

7.3 Dėl gyvenamosios aplinkos

7.3.1. Apžiūrint gyventojų kambarius, atkreiptas dėmesys į judėjimo negalią turinčių gyventojų lovų vietą jų gyvenamuosiuose kambariuose ir galimybę stebėti aplinką pro langą. Nustatyta, jog tokia galimybė sudaryta ne visiems gyventojams.

Pagal Aprašo 4 priedo 18.4 p., „Judėjimo negalią turinčiam asmeniui užtikrinta, kad socialinės globos įstaiga išnaudoja visas galimybes, kad gyvenamajame kambaryje langų aukštis ir lovos vieta sudarytų galimybę stebėti aplinką pro langą sėdint ar gulint.“

Pažymėtina, jog gyvenimo sąlygos turi būti ne tik tinkamos, bet ir prisidėti prie globos namų gyventojų gerovės, teigiamos terapinės aplinkos. Norint sukurti asmenims malonią aplinką, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas tiek pacientų kambarių, tiek poilsio vietų apdailai².

7.4 Dėl informacijos sklaidos gyventojams

7.4.1. Patikrinimo metu atliktus faktinį žmogaus teisių užtikrinimo vertinimą vietoje, nustatyta, kad gyventojams nėra sudaryta galimybė pateikti pageidavimus dėl maisto produktų ir (arba) patiekalų asortimento, kadangi, apklausus gyventojus, daugelis jų nurodė, kad nežino, jog gali teikti pageidavimus dėl maitinimo pakeitimo (maisto produktų ir (arba) patiekalų asortimento), t. y. prašyti įstaigos administracijos, kad maistas jiems būtų pakeistas kitu, nei iki šiol gaudavo (pvz., dažniau patiekti mėsos produktų arba miltų gaminių ir pan.).

Pagal Aprašo 4 priedo 11.2 p., „Asmeniui sudaryta galimybė jam suprantama forma kasdien susipažinti su meniu, iš anksto pateikti pageidavimus dėl maisto produktų ar patiekalų asortimento, į kuriuos, esant galimybei, yra atsižvelgiama.“

IV. IŠVADOS

8. Apibendrinant patikrinimo metu nustatytas aplinkybes, susijusias su gyventojų teisių padėtimi įstaigoje, bei atsižvelgiant į ataskaitos II ir III dalis, nustatyta, kad:

8.1. nepilnai užtikrinama tinkama gaisrinė sauga (dauguma darbuotojų ir gyventojų praktikoje tiksliai nežinotų kaip reikėtų elgtis, kad įvyktų saugi evakuacija);

8.2. asmenų saugumas jų gyvenamuosiuose kambariuose galimai užtikrinamas tik iš dalies, (pagalbos kvietimo sistema įrengta tik 4-ajame įstaigos korpuse);

8.3. tam tikrais atvejais pažeidžiamas gyventojų privatumas: išimtinai nenaudojamos širmos tik apiprausiant Alzheimerio liga sergančius gyventojus; darbuotojai, prieš įeidami pas gyventojus į jų gyvenamuosius kambarius, ne visuomet pasibeldžia; darbuotojai išgirdę gyventojų telefoninius pokalbius jų klausosi;

8.6. ne visiems judėjimo negalią turintiems gyventojams užtikrinta, kad jų gyvenamajame kambaryje langų aukštis ir lovos vieta sudarytų galimybę stebėti aplinką pro langą;

8.7. gyventojams nėra sudaryta galimybė pateikti pageidavimus dėl maisto produktų ir (arba) patiekalų asortimento.

V. REKOMENDACIJOS

9. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į patikrinimo metu nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19 straipsnio 1 dalies 14 punktu, rekomenduoja viešosios įstaigos Antavilių pensionato direktoriui Bronislovui Freimantui imtis priemonių užtikrinti, kad:

² CPT standartų VI skyriaus 34 p., taip pat 2008 m balandžio 21–30 d. CPT vizito Lietuvoje ataskaitos 96 p.

- 9.1. tiek darbuotojai, tiek gyventojai, kilus gaisrui ar kitai ekstremaliai situacijai, žinotų kaip elgtis ir ką daryti, kad būtų įvykdyta saugi evakuacija;
- 9.2. asmenims būtų sudaryta galimybė bet kada išsikviesti pagalbą;
- 9.3. apiprausiant Alzheimerio liga sergančius gyventojus taip pat būtų naudojamos širmos;
- 9.4. darbuotojai į asmens gyvenamąjį kambarį įeiti tik prieš tai pasibeldę;
- 9.5. darbuotojai nesiklausytų gyventojų privačių pokalbių;
- 9.6. visiems judėjimo negalią turintiems gyventojams būtų užtikrinta, kad jų gyvenamajame kambaryje langų aukštis ir lovos vieta sudarytų galimybę stebėti aplinką pro langą;
- 9.7. gyventojams būtų sudaryta galimybė pateikti pageidavimus dėl maisto produktų ir (arba) patiekalų asortimento.

Apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijos nagrinėjimo rezultatus (pateikiant rekomendacijos įgyvendinimo priemonių planą) informuoti iki 2015-03-20.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas